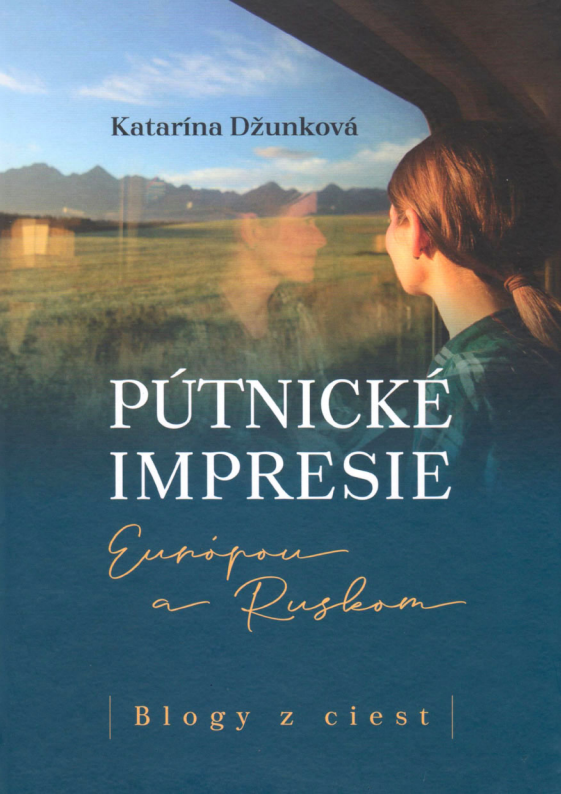

A photograph of a person with dark hair tied back, seen from the side, looking out of a train window. The view outside shows a vast green field under a blue sky with light clouds, and a range of mountains in the distance. The person's reflection is visible on the glass of the window.

Katarína Džunková

PÚTNICKÉ IMPRESIE

*Európon
a Ruskom*

| B l o g y z c i e s t |

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

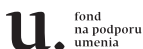
Katarína Džunková

Pútnické impresie
Európou
a Ruskom

B l o g y z c i e s t

Copyright © Katarína Džunková 2019
Photographs © Katarína Džunková 2019
Cover photo © Mária Džunková 2019
Cover desing © Jana Satková 2019

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
<http://www.vsss.sk>, e-mail: vsss@stonline.sk

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu umenia

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV
spol. s r. o.

Katarína Džunková: Pútnické impresie Európou a Ruskom
Zodpovedná redaktorka Eva Sisková
Fotografie Katarína Džunková
S použitím fotografie Márie Džunkovej obálku graficky spracovala Jana Satková
Sadzba Jana Satková
Tlač P+M Turany
Druhé vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8202-075-8

Katarína Džunková

Pútnické impresie Európou a Ruskom

B l o g y z c i e s t

Slovo na úvod

Chcela som zachytiť svet, no napokon sa ukázalo, že nič nezachytím, a že čím viac krajín prejdem, tým sa ich obraz nestane jasnejší, ale ešte zložitejší. Akoby človek nazeral do hlbkej studne, ktorá nemá dno, a čím hlbšie do nej načrie, tým väčšími sa mu odhaľujú spodné vrstvy, až napokon pochopí, že jediné, čo si z tej studne môže odniesť, je poznanie vlastného obrazu.

„Čím ďalej pôjdete, tým menej poznáte,“ – zaznieva z hĺbín starej čínskej múdrosti hlas Lao-c'. Akoby aj moje cesty boli poznamenané zápasom s týmto protikladom. Snahou poznať, aby sa človek presvedčil, že svoj objekt vôbec nepozná. Zápas medzi statikou na jednom mieste, ktorá prisľubuje človeku hĺbku poznania, no predsa má svoj obmedzený rozsah; a medzi pohybom do dialky, ktorý rozširuje naše obzory, no predsa akoby človek hádzal do širého mora sieť bez ôk – nezachytí sa v nich ani ryba. Len kde-tu sa predsa zalesknú na slnku šupinky jediného úlovku: spomienky. A emócie. A tak sa do mojich zápiskov z ciest odtlačili najmä stopy emočnej pamäti.

Na počiatku bola túžba spoznať celý kontinent. Precestovať tú krásu, v ktorej žijeme a ktorej sme dedičmi. Ako študentku Fakulty sociálnych vied ma lákala dialka. Dávala mi pocit slobody. Zvuk motora autobusu alebo lietadla; vlny, ktoré rozráža lodný kýl; či rána, keď sa človek prebudí vo vlaku v neznámych nových krajinách... To všetko v sebe skrývalo príslub dobrodružstva, naplňalo moju potrebu poznávať, ako keď sa v minulosti vypravovali ľudia do sveta na skusy. Alebo ako to robieval Petrarca, ktorý miloval cesty do ďalekých krajov a potreboval zastať či vyliezť na kopec a – iba sa dívať. Dívať sa na život.

Na počiatku bola túžba poznať Európu. Poznať Európu – meno také časté, až sa azda stráca jeho význam. Poznať Európu – slovo, ktorého obsah je azda nevyčerpatelný. Európa ako impulz, Európa ako náboj sveta, Európa, na ktorú žiarilo, či z ktorej vyžarovalo životodarné slnko kresťanstva, vzdelanosti a veľkolepého umenia. Ale čo je to Európa? Prekročím hradby milovaného mesta, prejdem okres, kraj, hranicu... Kilometer po kilometri sa zdá byť krajina postupne iná, no zároveň ešte vzájomne previazaná, akoby sme pohybom po horizontále pridávali nové a nové ohnivé reťaze, a kým susedné alebo aspoň vzájomne blízke časti sa na seba budú podobať, medzi posledným a prvým ohnivkom reťaze vznikne veľký rozdiel. Laponské lúky, balkánske skaly, vlny Atlantiku, pahorky Uralu... Je to ešte stále ten istý svet? Čo všetko sa pomestí do onoho mnohoznačného názvu Európa? Vystala z antickej báje a pojala do seba nás všetkých. Sme jej súčasťou. Jej budúcnosťou. Jej minulosťou... Tvoríme ju, a ona tvorí nás. Mocná Európa. Slovo silné ako dejiny. Koľko ideí dala svetu – dalo by sa povedať, že svojou optikou objavila a oduševnila svet. Aj my, aj naša činnosť, naša snaha i naše zlyhania predstavujú súčasť ľudských dejín, súčasť Európy.

Čitateľ nájde v tomto cestopise prevažne lyrické reportáže, či skôr zápisky zo všetkých európskych krajín, ktoré som navštívila v rokoch 2006-2018. Jednotlivé zápisky nepodávajú svedectvo o krajinách či regiónoch Európy v rovnakom rozsahu a ani nepredstavujú trasy všetkých podniknutých ciest. Prevažuje tu osobný prístup a okolnosti, v akých sa mi jednotlivé miesta podarilo navštíviť a zachytiť. Nech teda čitateľ odpustí, ak som niekto z oblastí nevenovala pozornosť.

Zápisky z jednotlivých krajín sú zoradené podľa abecedného poriadku. V niektorých krajinách som strávila menej než deň, v iných mi bolo dopriať stráviť niekoľko rokov z dôvodu štúdia – ako v prípade Českej republiky a Ruskej federácie. Na cestách som zažila mnoho dobrodružstiev, vrátane prespávania pod holým nebom v prírode či v mestách. Čitateľ tu však nenájde podrobný itinerár jednotlivých dní a ani popis pamätihodností či zaujímavostí ako vo väčšine cestopisov. Hlavným meradlom bola lyrika – ako špecifický obraz sveta vymeraný srdcom, asociáciami vyvolanými konkrétnou krajinou, pričom slová sa už ukladali na papier podľa svojho vlastného poriadku. Čitateľ tu môže nájsť aj iné žánre venované napr. historickým udalostiam spätým s konkrétnym miestom.

Jednotlivé kapitoly dopĺňa fotografický materiál. Bolo zložitou úlohou vybrať z veľkého množstva fotografií niekoľko záberov, ktoré by sa priesto-

rovo zmestili do knihy, a zároveň by vynikli v čierno-bielom formáte. Pôvodne boli fotografie umiestnené na blogu: <https://dzunkova.blog.sme.sk>, ktorý inicioval vydanie tejto knihy. Fotografie som nasníkala amatérskym fotoaparátom, prípadne prostredníctvom mobilného telefónu. Výnimku predstavuje San Marino, ktoré som navštívila v detstve a text je venovaný tejto spomienke.

Z regionálneho hľadiska kniha pojíma zauralskú časť Ruskej federácie (o čom vypovedá názov), ako aj európsku časť Turecka. Sú to oblasti, ktoré spadajú do európskeho kultúrneho okruhu. Teritoriálne vymedzenie krajín je podľa statusu quo v období navštívenia, napr. polostrov Krym je zaradený do kapitoly o Ukrajine. Impresie z Ríma sú zaradené do kapitoly Vatikán.

Čo dodať na záver? Skrehnuté prsty, spálená koža, radosť i strach, vyčerpanie i šťastie, sebeckosť i modlitba. Aj to boli moje cesty Európou. Poistená v poisťovni u strážneho anjela som teda prechádzala naším kontinentom. Čo som našla? Stály nepokoj, chvílkový pokoj? „Jediným dôvodom ľudského nešťastia je neschopnosť zotrvať vo vlastnom pokoji,“ – prihovára sa Blaise Pascal. Tak som sa pokúsila načrieť do staroslávnej Európy. Zachytila som sotva vlastnú tvár mihajúcu sa v odrazoch okien vlaku, vitrín obchodov, hladín riek a zrkadiel na chodbách.

Nech je táto kniha svedectvom o veľkosti európskeho kontinentu, ktorý tvorí nás a my jeho, keď nás ruka Božej prozreteľnosti urobila práve Európanmi a zverila nám toto jedinečné dedičstvo.

Albánsko

Cestou do Albánska

Bolesti bolo toľko, že ľudia emigrovali na nebo. Práve v tomto kraji, kadiaľ sa valili turecké vojská, kde sa vraždilo, znásilňovalo a rabovalo a kde sa zdá, že aj príroda sa bráni ostrými skalami, drsnosťou a suchom a spolucíti s národom, čo na nej trpel. Práve v tomto kraji som sa ocitla.

Leží tu zem posvätená utrpením ľudského pokolenia. Zem bohatá, stále sa po nej načahovali cudzie mocnosti a v spleťtých historických okolnostiach sa rodila i nenávisť medzi národmi.

Plná prvotnej nedôvery k albánskeму národu, no priťahovaná prírodou a kresťanskými koreňmi tejto zeme, približovala som sa k albánskym hraniciam. Myslela som na balkánske hory zachytené v ľudových piesňach, na povesti a hrdinov čo nepoznajú hranice a putujú zo sujetu do sujetu ako potulní básnici...

Vravela som si, že nahliadnem do Albánska len na pár hodín, viac mi okolnosti nepovoľovali, no pár kilometrov za albánskymi hranicami sa nám pokazil starý autobus čo hrkal a odpadávali mu dvere, akoby mali vlastnú vôľu a podobne na vzbúreného človeka sa nechceli viezť tam, kam ukazovala cesta. Stáli sme s rukami spustenými pri tele v neznámom údolí a moja vidina niekoľkých hodín strávených v Albánsku sa rozplynula. Nuž, kdeže sú moje plány – naspäť do Čiernej Hory sa už vrátiť nestihnem.

Ale kam sa v Albánsku podieť? Keď privolali na pomoc novú maršrutku, objavil sa v nej albánsky chlapec študujúci v Moskve, ktorý nás spolu s poľským a slovenským párom pozval k sebe a prijal nás na noc pod svojou strechou.

Ale čo je jedna neistá noc oproti tisíciam noci, ktoré prežili trpiaci na tejto zemi a nielen na Balkáne, no i v celej Európe pretkanej utrpením a prenasledovaním, popravami a statočnosťou, oproti ktorej sa všetky malichernosti doby žijúcej v blahobyte, zdajú len ako prach? Prach sa skutočne vznášal nad suchými cestami lemujúcimi čiernohorsko – albánsku hranicu a lúče slnka odrážajúce sa od zlatých krížov na chrámoch pripomínali Boží súd, ktorý často odháňame rukou pred svojho zraku – ako prach na albánskych cestách.

Andorra

Nie dialka, hĺbka. Pyreneje.

Akoby mi ktosi položil ruku na rameno z druhej strany kože a ja som sa obzrela – no nie za seba, ale kamsi inam, dnu. Akoby som započula zvláštny hlas, čo nezachytím, no predsa vo mne zostalo jeho posolstvo – nastúpilo uprostred dňa čosi zvláštne. Tak sa vynorí niektorá z dávnych, domnelo zabudnutých spomienok. Ešte jemnejšie sa mi začali odkiaľsi zjavovať ani nie definovateľné chvíle z detstva a už o sekundu zmizli preč.

A to len na chvíľu zaplesala duša – čo to vlastne bolo? Už ten sladký závan takmer uplynul. Len sa mi na chvíľu zjavil široký slnkom prežiarený obzor a lúky – nekonečné dlhé vojská štíhlych tráv.

Spomenula som si na ňu. Na dialku. Aj na to, ako volá a na tú dávnu takmer zabudnutú rozkoš, keď je duša slobodná...

Mimovoľne som si vybavila vysoké hory, ďaleké údolia a neznáme asfaltové cesty a rohy ulíc, kde sa za mnou verne sypal tieň a možno tam ani nebol, to spôsobila len krajina a ja, taká fascinovaná ňou, až som v jej hĺbke takmer zanikla.

Pripomenula som si široké chrbty a trochu neučesané a neusporiadané pásma Pyrenejí. Ako široké hory tvoria krajinu, ako stáročia formovali dedinky francúzske, dedinky katalánske, domčeky andorrské a za ich kamennými múrmi dobre tušenú pálavu nastávajúceho Španielska.

To sa ale všetko len tak vraví – Francúzi, Španieli, Nemci... Veľké národy. A Alpy, Pyreneje, Veľký a Malý Kaukaz a veľké rieky – Volga a Dunaj a Rýn... Akoby sa mohutná riava tlačla zhodla na tom, čo je európske a čo nie, čo je veľké a čo znie menej veľkolepo. Blízkosť čoho je garanciou „svetovosti“ a čo do „svetovej“ kultúry nepatrí? Akoby sa len dobre spropagovaná kultúra mohla chváliť výsostnou tradíciou divadla, stredovekých drám, grandióznych maliarov a monumentálnych spisovateľov. Akoby len vybrané mestá mali punc a záruku hĺbky či výnimočnosti, lebo zvuk je zvuk.

Ale naspäť k nim. K Pyrenejám.

Tak nadránom v Perpignane ešte stále svietil mesiac ako kostra vtáka, čo sa zachytila stromom v korunách. A tiché stánky predavačov z Alžírska a Maroka dávali vedieť o prichádzajúcom dni jemným výzgam. Tak sa na poloprázdnych chladných uliciach mesta prímorského a príhorského začali objavovať prví chodci, až ich bolo napokon toľko, že pribúdajúce minúty a pribúdajúce svetlo vychádzajúce spod obzoru ako z teplej piecky, dalo sa už nazvať celkom jednoznačne – nový deň.

Za oknom mi začalo miznúť Provencénsko. Dávno sa stratili levandulové polia a početní cyklisti, čo s obľubou brázdili krajinu na svojich starých „vélo“. Kilometer po kilometri som čoraz väčšími zabúdala na posledné údolia alpských pásiem. Lebo už prichádzali iné, kamenné domy. A iný, chladnejší, horský vzduch. Krajina dravšia a menej obrobená, krajina o to vrúcnejšia, keďže nad jej údoliami šiekali prvé hliadky myšiakov a za pätami horských osád stúpali na skalné úpätia ako výjavy z astrologických malieb vznešené kozorožce. Stáli tu tiché kaplnky a mnoho zvieracích ciest nikdy neskřížila ľudská stopa. Tu bolo všetko akési tichšie, ťažko dostupnejšie, no o to živšie. Lebo už si krajinu pozvalo pod svoje krídla iné pohorie. Lebo už iná reč vkladala ľuďom do úst fondánové pralinky piesne. „Bon dia!“ – ako sa zdravia v Katalánsku. Aj v Andorre. Tak prichádzali Pyreneje.

Dlho, predlho trvá andorrskému slnku, pokým sa spod mohutných tmavozelených vln hôr vyderie na oblohu. Je už skoro osem a stále ho niet. Len žiara, akoby za horami sedel neviditeľný orchester, z ktorého sa miesto hudby šíri svetlo prezrádza, že je tomu tak len dočasne. Potom sa Andorra oblečie do svojho každodenného života. Pastierskeho, obchodného, remeselníckeho, no najmä turistického.

To, z čoho žijú dnešní Andorrcania (mimochodom, veľmi hrdí na svoj pôvod), je väčšinou práve cestovný ruch. V zime lyžiarske vleky, v lete turistika. Zostávajú po nej i smutné cesty – odkúpené a nedostavané podniky, skrachované penzióny, predražené vleky či neupravené cesty... Aj to všetko je Andorra.

A Andorra je aj miestom, kam chodia za lacný peniaz bez DPH nakupovať najmä cigarety Francúzi a Španieli, kým sa z moderného preskleného mesta Andorra la Vella nepoberú preč. Obchodníci vedia, čo je to iné štátne územie.

Ale to všetko je vedľajšie. Naprieč horstvami a hranicami si príroda robila svoje. Naďalej viedla politiku krásy, prirodzenosti a dobra. Prezident Masív Horský dohliadal na svoju širokú zem od rozbúreného Atlantiku po prívétivé Stredozemné more. Zo španielskej strany na hradby štítov klopa-la jar a strážna čata paliem prezrádzala, že o niekoľko desiatok kilometrov na juhozápad spí Barcelona, akoby to bola katalánska ruža pohodená len tak na východnom okraji krajiny a akoby mi len tak mimochodom románsky vzduch spútal nohy, aby napokon zamierili práve tam.

Belgicko

Beh cez Belgicko

Zabudli sme na nebo. Hoci sa jeho modrá obloha rozprestierala nad našimi životmi, ba prenikala ich ako vertikála a hoci sa nachádzalo za obzorom, ba na kraji sveta, za koncom sveta, predsa sme ho vytesnili zo svojich životov. Veď život sa zdal ako priamka bez konca, každý skutok iba pokusom, a nie neodvratným spoluutváraním sveta. V dni zvažujúcom sa ku svojmu koncu ako rieka pred vodopádom som sa opýtala seba – kolkokrát som sa dívala na nebo?

A hodiny pod ním plynuli.

Na nebi olovenej farby viseli oblaky ako baldachýn. Spúšťal sa z nich dážď pokrývajúci pohoria i polia, až by sa zdalo, že dážď tak podrobne poznal kopce, až sa im snažil pripodobniť formou vĺn na hladinách. Krajina sa premieňala na akvarel, len slzy namiesto vody zahmlievali kontúry stromov. Takto sa vlnil dážď nad Belgickom.

A všetci utekali od pravdy. Akoby bola pravda chorobou alebo blatom, ktorým sa nechce nikto ušpiniť. Akoby bola pravda priamkou, a predsa od nej všetci odbočili – veď sa nič nestane, ak nepôjdem po rovnej ceste. Krok sem, krok tam. Báli sa pravdy, že ublíži ich životom, že ich zraní, že sa im prifaží, že spočinie na ich pleciach ako bremeno, ako rana alebo ako stigma, s ktorou sa nemôžu ukázať pred ľuďmi. A tak ľudia mnoho klama-

li, jeden pred druhým, druhý pred tretím, tretí sám pred sebou, hoci každému srdce horelo po pravde ako v dávnej Kuzmányho piesni. Ako sa slnečnice otáčajú za slnkom, tak sa otáčali ľudské slová za pravdou.

Aj jesennou belgickou krajinou kráčala pravda. Ponad plecia úradníkov, počítače študentov, ponad ľudí čakajúcich na sociálne dávky i nad tých, čo už dávno zabudli, čo je to sociálny princíp. Čas plynul, vzdaloval ľudí od ich spomienok, od jedinečných životných období i od tých, na ktoré treba radšej zabudnúť a nechať rany zahojiť. A predsa zostávala nemenná pravda. Bol v nej uložený každý ľudský okamih. I pouličníci, čo nechceli pracovať, i tí, čo pracovať chceli, i ja, čo som prespávala v hosteloch i od únavy vo vlaku, keď zostala len ozvena krokov z rýchleho behu cez Belgicko...

Bielorusko

O bieloruskej kráse

Už nemám nič, už iba lásku. A nad krajinou svietia brezy biele ako soľ. A v jazerách a sosnách zjavuje sa mi večné detstvo Božie a milosť, milosť žiť. To detstvo, ktorým pohrádame; to detstvo, to neustále a nepretržité tvo-
renie pukov, ktoré naše oko neuzrie; jazerných kruhov, ktoré naše ucho nezachytí; nespočetných pavučín trhajúcich sa vo vetre. To neustále tvo-
renie každej sekundy času, na ktorom sa vezieme ako na lodi nepoznajú-
úc kapitána, jeho podlhovastú a smutnú a láskyplnú tvár, ktorú nie sme schopní zachytiť.

A tak prechádzam cez krajiny svojho vnútra a v mílnikoch rokov sa už nespoznávam a stretávam tú, ktorou som bola, v sebe ako cudzieho človeka – tak kráčam cez mramorovo biele rozsiahle kraje Bieloruska.

Krajina oslávená piesňami a bolesťou, kto porozumel tvojím ranám? Krajina ovenčená bocianmi a girlandami oblakov, krajina s dažďom slnka a zeleným krídlom košatých letných smrekov... Krajina voňajúca po slame, krajina zvelebená tým, že ti Boh požehnal utrpením. Aká si krásna krajina, kde ako krdle škorcov zosadajúce na sady, dopadá tvoja sladká reč – aj na srdcia tých, čo ju nepočujú.

Akým pokojom žiari táto krajina. Možno je to nekonečnou rozľahlosťou tejto zeme, ktorá vo svojej ploskosti povrchu skutočne pôsobí ako hla-

dina jazera a jej vlnami sú koruny smrekov, borovíc a briez, kde sa končí leto a začína sen. Možno práve tak, ako upokojuje voda, tak upokojuje i hladina polí, vlniace sa lány pšenice, slama zviazaná do snopov a slnko, čo mi kladie na čelo a oči teplú dlaň.

Je vôbec neuveriteľné, že táto zem pretrvala napriek vojnám, že sa znovu zdvihli z ruín bolševizmu chrámy, znovu sa napáli do obdivuhodných širok a dialok prospekty, bulváre a diaľnice. Na mnohých miestach tu horia ohne za padlých a sladká vôňa petúnií im žehná na cestu. Západná Dvina a Svislač zachytávajú lúče slnka.

Podivuhodná je architektúra bieloruských chrámov. Poznamenané pravoslávím, prítomnosťou Poľska a Litvy, misiami jezuitov a milosťou gréckokatolíckych spevov, sú bieloruské chrámy neuveriteľnými perlovými náhrdelníkmi, čo sa vo svojej dvojvežatej bielobe lesknú na slnku pri brehoch riek či na upravených námestiach. V nedeľu som videla mnícha vyzváňať na zvonoch na najvyššej veži a celé mesto sa ozývalo čímisi du-

chovným a slávnostným, až človek sklopí zrak – máločo dokáže tak oslavne ako zvony vyjadriť skutočnosť vzkriesenia.

Sedela som na brehu bieloruských jazier a do vlasov sa mi usadil piesok ako starý psík čakajúci na pohladenie. Naročské jazero lemovalo množstvo sanatórií a práve blízkosť týchto zariadení mu dodávala pokoj. Voda už len svojou prítomnosťou pôsobila liečivo, rovnako ako stromy a zvlášť hrubé topole obrastené hustým machom. Zaspala som pri tichej repetícii vody, slnko mi poskytlo vankúš i prikrývku, aby som sa na piesočnej posteli cítila mäkko ako v náručí. A rozľahlé jazero pripomínajúce Karéliu i Poľanie sa mi dotýkalo chodidiel a len vrany letiace tak nízko, že bolo počuť mávanie ich navlhčených krídel, svojím slávnostným krákaním prerušovali pokojný okamih.

Ďakujem, ďakujem prosto – človečenským jazykom, ktorý často predbieha srdce... Tak ďakujem jazykom rozpadávajúcim sa na prach za túto krásnu zem.

Minsk. Polock.

Vtáky sa zdvihli nad lesy a ich let bol ľahší než dubový list, keď ho na jeseň unáša vzletný vietor. Ešte sa obrátili a volali späť a na chvíľu ich plaché oči vzhliadli, ako sa pod nimi jemne vlní a v odtieňoch hnedej leskne vysilené pole, ako na ňom s pokojom oddychujú stohy slamy a rad topoľov ako deň lemuje bieloruskú zem.

S gráciou sa tu z vtáčej perspektívy ako dlhé sivé vlasy naprieč krajinou vinú diaľnice. V krajine, čo je až priveľmi obdarená krásou, že každý kúsok močiarov či polí by stál za umelecký obraz a maliari by tú krásu nevyčerpali ani do konca života.

Brezy ešte dlho ako štíhle sviečky v chrámoch utvárali vznešený tichý sprievod. Ako ubiehali kilometre, krajinotvorcovia vysadili po boku ciest mladé smreký a ešte veľký pomník do tvaru zubra, aby sme si pripomenuli monumentálnosť a ohrozenosť bieloruskej zeme. Aká rozmanitá je táto rovinatá zem s temným náznakom lesa za obzorom.

Rovnakou rozľahlosťou ako krajina, ma prekvapil i Minsk. Vznešené

mesto s čistými ulicami. S bielymi chrámami, čo sa ako volavky – beluše s dvoma vežami namiesto krkov, týčia nad riekou Svislač.

Večerný Minsk a august sa zrkadlili na hladinách Svislače. Tadiaľto už mnohokrát kráčali tiché kroky básnikov, či ťažké vojenské čižmy tých, čo chceli túto krajinu zrovnať so zemou. No namiesto toho na riekú a na vlasy padá Božie striebro, Minsk stojí ako živý pamätník a v jeho metre sa denne prevádzajú ľudia ako sviece s plameňmi plavých, bieloruských vlasov.

Minsk prekvapuje svojou rozlohou, novostavbami, sídliskami, prospektami, parkami a kamenným cirkusom pri Víťaznom námestí. Prepriahajú sa nad ním podvečer povozy bledofialových oblakov a až do rušných ulíc preznieva cengot zvoncov čierno – bielych kráv.

Pri zjemnených tvaroch písmen cyriliky sa vinú cesty a privíjajú si na hruď krajinu ako dieťaťko. Už čoskoro uvidím, ako sa na obzore vynoria rytierske veže blokov z početných sídlisk a žeriavy podobné ramenám va-

hadlových studní s údivom dvíhajú k nebu skalopevné kamene. Skončí sa kraj polí a lastovičiek, čo na samom konci augusta bedlia pod strechami stodôl, skončí sa kraj vidieka a jazier s rybármi ako trstinovými anjelmi utkanými z ticha na brehu. Ešte sa k sebe privinú v pároch umiestnenej kotúče poviazanej slamy, ešte sa rozstrapatí čierna v korunách košatých borovíc. A už tu bude Minsk, rozľahlý a predtým pre mňa taký tajomný Minsk... Minsk – a už vidím znovu zvony ťažké ako plody stromov vysokých veží, čo urodili zvuk a teraz dozrievajú nad mestom. Zrodili pokoj, aby sa teraz ukladal do mojej i vašej duše.

Vitebsk

Pobledli vrbovky. A svoju nežnú fialovú tvár nachvíľu podržali v pološere tieňa a párik mlynárikov naďalej poletoval nad zeleným brehom rozkvitnutej dateliny. V chumáčoch hustých smrekov, briez a strieborných osík už akosi prirýchlo strácajúcich farby augusta, sa vinula trať – had lesknúci sa na slnku. Kým priestor sklonil vznešenú hlavu do lona posledných nocí konca leta, podvaly koľajníc volali: „Vitebsk, Vitebsk...” Zrazu som bola prihrubá na vznešenú krásu detí, keď sa dívajú na krajinu za oknom vlaku a všetko sa zdá veľkolepé – akoby práve začal svet alebo sa práve končil.

Nad Vitebskom sa pomaly dvíhalo ranné slnko. Zazrela som ho ešte v chladnom svitaní, keď sa držalo pri zemi ako dieťa a jemné farby prebleskujúce v koreňoch obzoru napovedali nové ráno. Vníkala som ho aj potom, keď vystúpilo nad bytovky či ranné parky, a o niekoľko minút neskôr sa už jeho žiara odrážala v zlatých strechách kupol. Svetlo sa lialo na nedelné cesty, na neprebudených mešťanov i na drobné vtáctvo – trasochvosť, sýkorky a vrabce v týchto končinách. Nikto sa nepýtal, kam sa podela noc, hoci sme ju všetci videli tu, takú prítomnú a hustú, až bolo ťažké uveriť, že by raz mohla nastať i smrť tmy. No poslušné slnko vyšlo na obežnú dráhu, aby nás opäť presvedčilo o zmysle svitania.

Ponárala som sa v predstavách hlbšie do krásneho mesta a všímala si všetko, čo ma prijímalo ako hosťa, i to, čo bolelo, keď mladí ľudia vyriekli, ako nechcú žiť v tejto zemi. Alebo keď sa čudovali, čo ma privádza do ich

končín. Nuž, privádza ma sem práve Vitebsk a práve vy, tak veľmi som sa tešila na vás a vašu krajinu. Vznešený Vitebsk, ktorý založila kňažná Oľga. Vznešený Vitebsk posvätený blízkosťou kláštorov v Polocku a kniežaťom Jaroslavom Múdrym.

Už sa pomaly vo vedľajšej izbe zobudia dievčatá, ktoré ma prichýlili v tomto meste nad brehom Západnej Dviny prostredníctvom couchsurfingu a ja sa posnažím zadržať kašeľ, čo sa ku mne pridružil ako túlavý psík neopúšťajúci svojho nového pána ešte kdesi na Ukrajine. Potom znovu uvidím jeho – Vitebsk. Chagallovo rodisko a miesto života toľkých maliarov, až sa celé mesto stalo obrazom. No teraz ešte všetko spí – podobne ako láska druhých, o ktorej ani netuším a pred ktorou sa vždy tak hanbím. A tak slnko svieti i na mňa a ja klesám na kolená, keď vidím vlastné prsty, ktoré mohli i neexistovať ako všetko vôkol mňa. Na rímsu zosadne žltouchvost a slnko zažiarí ešte ostrejšie, keď dvíham ruku, nech sa napriamim v ústrety vitebskej nedeli.

Nad Bielovežským pralesom

A koľkých vecí sa to dotýkame naposledy. Posledné leto v tejto krajine, posledný večer, posledný podvečer... A koľko bude ešte iných a vznešenejších rozlúčok. Vlastne všetko je posledné – i život je jediný a posledný, i zrodenie a smrť sú posledné. Posledné naše ruky v tomto dni – posledný výdych, posledný pondelok. Ako zriedka myslíme na to, že raz aj každá šanca na pokánie bude posledná.

A tak sa chytám Bieloruska ako vzácnej látky a dotýkam sa jeho trávy, stromoradi a oblakov, ktoré Boh rozvešal na oblohu ako strieborný obklad ikony a presvietil ich podvečerným slnkom. Koľkokrát som sa takto dívala do hlbokkej klenby neba, keď výška krotila moje oči a učila ma tichému dýchaniu a vyžarovaniu modrej. Učila ma, čo je to milosť a ako zaslepuje hnev. Naopak, krása a hudba zosadajú na zem ako dvaja anjeli alebo krdeľ žeriavov a utišujú ľudskú dušu.

Svet bol ponorený v hladinách neskorého augusta. Z lúk doliehalo cvrlikanie a jasné povetrie vytváralo v krajine zreteľné vrstvy, až sa dalo presne odlíšiť, kde sa končí pásмо kríkov a kde začína stromový porast, kde sa ešte rozprestiera pole s ostrou, poviazanou slamou a kde už les. Za oknom autobusu sa premietali ulice i neosídlená rovina – akoby ktosi rozvešal bieloruské obrazy.

V malom zooparku som obdivovala zubry. Ach, symboly tejto krajiny, bizóny Európy. Ako ma len fascinovala vaša prítomnosť i v slovenských lesoch. S nepočetnou exkurziou sme sa vybrali do hlbín Bielovežského pralesa, ktorý by sa dal skúmať celé roky, celé mesiace. Čakala som zubra a losa, ale zazrela som len, ako nad nami krúžil orliak a pri jazierku sa mihol lesklý had. Sprievodkyňa nám ukazovala stáročné stromy. Niektoré z nich nedokázali objať po obvoде kmeňa ani šiesti dospelí ľudia. Objať strom, pochopiť ho, pochopiť individualitu každého stromu ako živéj bytosti.

A tak dopadalo slnko na bieloruské polia, a stará tráva sa leskla v jeho žiare. Nad prázdnotou ciest a šírkou zeme rozpriahli krídla žeriavy a potom sa dotkli vrcholcov stromov, ako sa so zatajeným dychom dotýkame milovanej osoby s obavou, že sa rozplynie.

Zohýnam sa po prvý opadaný list. Jeho telo je vznešené, leskne sa na trávniku ako šperk, čo stratila noblesná žena. Tak vysoko, tak vysoko bola

tmavá klenba neba, keď som sa dívala s očami dohora obrátenými a zdalo sa mi blízke – ako za detstva, keď som s náruživosťou hľadela na temné trnky hviezd a keď ma kamsi unášalo nočné auto alebo na vysokej škole nočný autobus; a v rytmickej piesni jeho motora sa mi zdalo, že počujem čosi anjelské... Stála som v tejto veľkej kolíske obzoru v izbe zo štyroch svetových stien ako v detstve, keď bol každý okamih zázrakom a s ničím nezápasila moja duša a nič ju nesklúčovalo, lebo všade bol Boh.

A ako dozrievala noc, všetko dospievalo do svojho konca. Držala som v ruke pero ako starého priateľa a dotýkala sa jeho drobného tela, keď sa nás v šťastných chvíľach dotýka s nehou ľudský osud. Bielovežské zvieratá už spali. A smerom k Baltiku sa pohli vysoké biele veže oblakov.

Brestská pevnost

Ak život nespočíva v námahe, stránil som svojho vlastného srdca; stránil som srdca, ak by mi našepkávalo, že zmysel života nespočíva v добрote – lebo čím by som sa mala riadiť? Vlastnou vôľou? Náladou? Náhlou myšlienkou? Ani jedno z toho by ma nevedelo uspokojiť.

Odchádzam k mohutnému brestskému opevneniu, potešená tým, aké ho láskavého privítania sa mi dostalo od bieloruskej dievčiny, s ktorou som sa spoznala prostredníctvom couchsurfingu. Dívam sa na miesto boja, ktoré sa premenilo na pamätník. Spod vstupnej brány do tvaru päťcípej hviezdy hrá agitačná hudba a pri mieste s hrobkami obrancov brestskej pevnosti sa ozýva anjelský chorál. Ale ani by nebol potrebný, aby som sa v duchu preniesla do minulosti a sledovala, aké ťažké bolo pred sedemdesiatimi rokmi žiť. A vlastne aké je ľudstvo nebezpečné samo sebe i dnes.

Skláňam sa pred vojakmi na oboch stranách, lebo do dôsledkov nevedeli, komu a čomu slúžia, ako to do dôsledkov nevieme ani my.

Poľsko za druhým brehom Bugu len tuším. Prechádzam sa po pevnosti a myslím na dejiny, na ľudský osud, na podivuhodný zlatý koč – život, v ktorom sa vezieme, každý v inom dejinnom úseku s inými, špecifickými bremenami svojej generácie a doby. A dni ubiehali, že i toto poludnie v Breste sa uložilo do času ako do hlbkej studne a kedykoľvek do nej nazriem, tento deň bude tam – ako všetko zavŕšené a uzavreté. Ako každý ľudský čin a všetky pochybenia. Keď šliapeme po slzách a po citoch druhých a keď chceme predstupovať pred Boha ušľachtili a hrdí, a nie ako kajúnci. Dni utekali, ako keď horela Sodoma a ja som nebola ani ako Lóto-va žena, aby som sa za nimi dokázala obrátiť.

Bosna a Hercegovina

Sarajevo

Stála som chvíľu nad Sarajevom a rozmýšľala, ako sa za desať rokov dokáže na nepoznanie premeniť mesto, čoho všetkého je za desať rokov ľudstvo schopné. Aké mocné dokáže byť jedno desaťročie.

Za desať rokov vyrástli v Sarajeve moderné budovy. Našli tu svoje miesta architekti, obchodníci, zástupcovia medzinárodných spoločností a čoraz viac sa rozmáhajúci turizmus. Do ulíc sa ako veľká voda rozliali obchody, bary a kaviarne, akoby mladým ľuďom vyrazajúcim v piatok večer húfne do ulíc našepkávali, že práve toto sú miesta, kde musia stráviť svoju mladosť a že stráviť večer v blikotajúcich podnikoch práve v takomto modernom oblečení, je tá najvýznamnejšia vec na svete. Práve ma minul hlúčik sarajevských dievčat. Trochu sa čudovali, čo si tak horlivo zapisujem a ja som sa hanbila, ako sa zavše hanbím, keď mám v rukách vzácny dar netušiak, ako s ním naložiť. Som vôbec hodná návštev v týchto mestách? A je to vôbec mravné? Ako mne ubiehajú dni v Prahe a ako zvonía každodenné električky; aj Sarajevu uplývajú hodiny a týždne a ako mraky v povetrí nový deň maľuje a znovu zotiera neodkladné povinnosti. A je vôbec

správne, že až na kosť bolia kdesi anjelov hriechy – a ja sedím na brehu rieky Miljacky a v náručí objímam roztrhaný zápisník?

Pod Sarajevom plávala namiesto septembra žltá rieka. Sem – tam sa na nej vytvoril vír – boli to listy, drobné smietky, štrk a kamienky, ktoré sem vietor privial z chodníkov. Držali sa za stonky a za kamenné telá zoradené do kruhu ako staré národy v tanci, ktorým vytvárali špirálu. Koľko ľudí sa pristaví pri tomto chorovode, ktorý na rohoch ulíc a na priedomiach tančujú vytrvalé listy každú podjeseň?

A pod Sarajevom plávala stále žltá rieka. Na stráne nad mestom bohatom na kopce a údolia ako málokteré na svete, vybiehali roztrúsené usadlosti. Bolo to stále mesto, čo Turci nazývali perzským slovom „šeher“, kde sa v lúčoch slnka ročných období leskli vojenské čižmy, kde na jar kvitli broskyne a pod letom zas tuje, kde ktosi vypustil psíka a niekto zašepkal v chráme pri sviečach modlitbu. Bolo to mesto, kde ako biela labuť natáhoval štíhlu šiju minaret, kde sa na svoje miesto pod slnkom drali nové mrakodrapy a kde bol niekto taký šťastný, že sa zmohol len na jedinú: „Milujem...“

Už nesedím na brehu Miljacky. Už kráčam po rušných námestiach a strmých uličkách a ako šedé cimburie na priečeliach domov rátam holuby. Zdravím sa javorom, fontánam a ľuďom, privoniam zrelej jarabine a listiu, ako šušti v kútoch tmavomodrého asfaltu. Zmrzlinárovi kývnem na pozdrav, pohladím starú dlažbu a pokľaknem v chráme, ktorý stavitelia ukryli až na roh uličky. A nebu poviem – „Milujem,“ a vtáctvu poviem – „Opatrujte sa“ a pred podvečerom zastanem ako pred kráľom v šarlátovom rúchu. Opäť ma minie hlúčik krásnych Sarajevčaniek a ja sa usmejem a zamávam im na cestu. Pobozkám ešte zrakom budovy a ich zranenia z vojen. Poprosím lampu, nech dnes večer svieti všetkým, a poberiem sa preč.

Už nesedím na brehu Miljacky. Čakám na autobus a predom mnou sa ešte rozprestiera Chorvátsko, Maribor a veľavravná Viedeň. Už nesedím na brehu Miljacky. A miesto zápisníka v náručí zvieram srdce ako svoj zošit. Už nesedím na brehu Miljacky. Z dejín znejú ozveny sarajevských výstrelů a autobus sa pohýna smerom na sever.

Bosnianska jeseň

Prehnali sa dni na veľkom voze. A podľa starej múdrosti „Máš, čo nemáš“, zrazu mi patrilo všetok premárnený čas. Jeseň, čo nepostojí a čo si len ako vzácny motýľ sadne občas na jedno miesto.

Jeseň, čo sa zaskvie vo svojej kráse, dá sa nám na chvíľu poznať a my užasneme nad purpúrom viniča a najhlbšími tónmi tmavozelenej. Slnko sa teraz prehŕňa v kronikách listov, v letopisoch lesa a silných ihličnatých vôní a jeho dotyk nezanecháva odtlačky prstov, iba teplo a túto zvláštnu, jesennú harmóniu dopriatu iba skúsenosti, koncu a stromom lesklým ako schránka violončela.

Počúvala som zem. Jej pravú rovnosť, jej pravé bratstvo, jej pravú slobodu. Nedokázala som však povedať nič, ani zašepkať: „Tráva...“, lebo každé slovo sa mi zdalo príťažké, poranila by som ním pravdu a nič by nedokázalo vyjadriť hudbu a cit, ktoré vyžarovala zem. Chcela som natiahnuť ruku a dotknúť sa pôdy, ale aj môj dotyk by poranil múdrosť zeme, kamene krehké ako krištál. Akoby som sa dívala do budúcnosti i minulosti zároveň, do mi-

nulosti, do ktorej smerujeme, keď sa navraciame k predkom. Všetci smerujeme k pôvodnosti. Život i smrť nás aj proti našej vôli ťahá do večnosti.

Keď som vystúpila na vrch, kde sa týčil hrad Blagaj, nazývaný miestnymi aj Stjepan grad, odohral sa predomnou zvláštny rozhovor. Mladá Bosnianka vyviedla s otcom na hrad svoju anglojazyčnú kamarátku. Otec mladej dievčiny s hrdosťou ukazoval, kde sa v mestečku nachádza pravoslávny a kde moslimský cintorín, kde je katolícky kostol, kde pravoslávny chrám a kde mešita. Potom sa spýtal dievčata, akého je vierovyznania a čakal na dcéru, kým mu preloží cudzinkinu odpoveď. Katolíčka? Pravoslávna? Protestantka? Moslimka? „No,“ odpovedalo stoicky dievča. „No religion,“ a s ľahkosťou sa usmiala. Ako? – nechápal starý pán. Ešte raz vymenoval všetky relígie, čo mu zišli na um. „Nothing! No religion,“ s úsmevom odpovedala cudzinka, krčiac ramenami. Dcéra prekladala. A pán sa držal rukou za čelo. Nijaké náboženstvo! Nijaké náboženstvo! Nemohol tomu uveriť. Prvý raz v živote stretol neveriaceho človeka.

Bulharsko

Modlitby nad Bulharskom

Najprv som počula akordy v šumiacej tonalite mora, ako sa valili vlny v pravidelnom rytme a ich hukot pripomínal šumenie korún stromov vo vetre, čo namiesto kvetín privial na pláž slaný vzduch a chumáčky bielej zhluknutej peny. Vlny si žili vlastným, mocným a hravým životom. Vrchol tohto života spočíval až v konečnej smrti – keď sa im rozlomil hrebeň a namiesto zelenej či oceleovo modrej sa farba mora zmenila na bielu, až svojou bielobou už spokojnené staré vlny pokryli pobrežie.

Piesok a rozdrvené schránky ulitníkov, kameňov a skál sa lepili pod klenbu chodidiel. Až sa nechcelo veriť že to, po čom stúpa teraz moja noha, sú v skutočnosti skaly rozdrvené na prach.

Tak teda také bolo Bulharsko. Strážené palmami a rozkvitnutými agátmi. Strážené mocnými kmeňmi topoľov striebřistých, v ktorých sa zahniezdili škorce. Strážené skalami, čo ako hradby obkolesili Zlaté Piesky.

Padali na nás prúdy veľkorysého slnka. Prikrývali ľudskú kožu, aby si z nej odniesli bielu, darovali jej pigment a ľudskú myseľ opantávali horúčavou poludnia. Neskôr sa pridával chladný vietor, čo ako ľudské city v hrudi dvíhal opäť vlny a hnal ich až na breh, aby sa dotkli kmeňov zvalených stromov a na znak obetavosti a pomínuteľnosti života vyniesli na breh prázdne schránky po ulitníkoch.

More sa javilo z diaľky ako opar alebo ako modrá, až šedivá pláň pod nebom. Ako stromy na medziach povyrastali na obzore rybárske lode a prieskumná loď armády sa ako traktor vybrala pomalým tempom na svoju púť. Vlny pripomínali nedoorané brázdy a čajky a iné dravce živiace sa mäsom z rýb sa podobali myšiakom krúžiacim nad lúkami. Čierne more, nazývané Grékmi ako „Pontos Euxeinos“ – more pohostinné, napokon ani nemá od černozeme ďaleko. Čiernomorský obzor ponúkal lány vín a ľudský zrak sa vydával na žatvu, za bohatou úrodou krásy.

Pomaly prichádza k Čiernemu moru večer. Mesiac sa podobá na motýľa pijúceho z hladiny osvetleného mora a k nohám vín schádza chlad. Samotné vlny postúpia k pobrežiu a more si sadne chodidlám zeme ako Samaritánka na okraj studne, aby počkalo, až raz príde Pán. Mesačné svetlo sa chvelo a vznášalo nad hladinou ako krdeľ mušiek. Až by ho chcel človek pohladiť a vyrovnať večnú krivdu vín, záhyby mora a šikmé zrkadlo hladiny, čo na sebe nieslo náklad lodí.

Topole striebristé odpočívajú opreté o súmrak. V ich korunách hniezdil škorec a na koreňoch sa v okamihoch svetla vyhrievajú jašteričky. Akou záhadou je svet, v ktorom nezostáva bez povšimnutia ani posledný vlčí mak rozvíjajúci svoje krepové lupene na okrajoch bulharských ciest? Svet, v ktorom sú presne spočítané vtáky na stromoch zamaskované tak, že ich nikto nezbadá a kde sú zrátané všetky čiastočky fotónov a cesty uložené v hĺbkach hájov ako zlatý vlas na hlave vševedúceho starca. A v okamihu, keď sa na bulharské údolia i pobrežia ukladá hmľa a v okamihoch, keď hmľa stúpa a na stromoch sa objavujú mladučké zelenobiele čerešne; v tých všetkých chvíľach vie Boh o minulosti i budúcnosti ľudskej duše.

Napokon sa za nás v Bulharsku modlili v kláštoroch za Velikým Tarnovom zvony. Boli tým najkrajším, čo sme na ceste balkánskou krajinou počuli. Hlas zvonov, vydvihnutých ako ľudská túžba a láska k výšinám neba, je jednou z najkrajších rečí na zemi. Medené zvony vraveli – Sláva buď na výsostiach Bohu. A ešte – Teba milujeme, Pane Ježišu. Slová, ktoré tak veľmi chýbajú uliciam nášho sveta.